

Owe Wikström: Om heligheten och dess envisa vägran att försvinna. Religionspsykologiska perspektiv. Natur och Kultur 2003.

Drygt tio år har gått sedan professorn i religionspsykologi Owe Wikström kom ut med sin bok Om heligheten. Redan då var boken ett annorlunda och välgörande försök att fånga heligheten i ett sammansatt nutidssamhälle, där andligheten allt mer kommit att hamna på undantag. Bokens budskap var: Heligheten finns. När traditionella kyrkliga institutioner marginaliseras finner den nya former, Gamla riter går också att omtolka och ges ny kraft. Det förändrade perspektivet är att människan själv idag måste ta ett allt större eget ansvar för manifesteras heligheten i sin egen tillvaro. Owe Wikströms bok blev en viktig inspirationskälla för många människor i det sökandet. På ett sätt kan man säga att just denna bok lade grund för den stora framgång som Owe hade med boken: Till långsamhetens lov. Det börjar bli tillåtet att tolka sitt liv med egna ord och riter.

Nu tio år efteråt kommer boken Om heligheten ut i ett omarbetat nytryck. Det är en välkommen återkomst. Läsningen föder också delvis nya tankar helighet och andlighet. Det har varit tio oerhört innehållsrika och komplicerade år, såväl världspolitiskt som inrikes. Den religiösa kartan har också genomgått stora förändringar. Owe Wikström arbetar intensivt i sin omarbetade utgåva att integrera dessa stora händelser med sina teser om heligheten. På ett sätt har dessa tio år bekräftat bokens budskap. Men det har också kommit till nya perspektiv som boken inte riktigt förutsett. I Om heligheten är det människans privatreligiositet som står i fokus. Vi brottas med och söker oss till det heliga, även då vi tar avstånd från de stora institutionerna. Owe har siat om denna utvecklings fortgående. Däremot nämner han inte mycket om den motsatta trend som nu alltmer gör sig synlig; såväl i Sverige och kristenheten, som ute i världen och bland alla världsreligioner: Fundamentalismen. Den stora rörelsen idag tycks mer vara att åter låta ett kollektiv förklara religionens innehåll och väsen. Institutionerna stärker sitt grepp om människan. Den trend inom andligheten som nu får mest utrymme är onekligen fundamentalismen. Detta berör inte Owe i sin framställning, vilket säger en hel del om den oförmåga och hjälplöshet många av oss teologer har inför fundamentalismen renässans.

Owe Wikströms perspektiv är det religionspsykologiska. Bokens framställning vandrar behagligt mellan religionspsykologiska teorier som Eliade, Otto, Freud och Jung och

författarens egna iakttagelser, både som forskare och privat människa. Personliga intermezzon avbryter framställningen som korta och stämningsfulla morgonandakter på radions P1.

Vid sidan av den religiösa och teologiska traditionen ser Owe två andra viktiga uttolkare av heligheten, som han också gör stort bruk av: Litteraturen och den psykoanalytiskt orienterade psykoterapin. Inte minst de litterära och poetiska redskap som Owe använder sig av för att förstå heligheten är oerhört stimulerande.

Men det är en ganska smal fåra som författaren plöjer upp med dessa båda redskap. De litterära citaten är för det mesta centrerade kring svensk 1900-talslyrik med inslag av den väl använda Dostojevskij. På samma sätt blir den psykoterapeutiska världen och dess möte med helighet och andlighet, sedd ur ett snävt freudianskt och jungianskt perspektiv.

Jämför man Owe med sin norska motsvarighet Finn Skårderud, så saknar Om Heligheten den bredd och dynamik man kan skapa med litteraturen och psykologins som samtida själsliga tolkningsredskap. Med poeter som Tomas Tranströmer, Lars Gyllensten, Karl Vennberg, Lars Gustafsson, Pär Lagerkvist och Gunnar Ekelöf får framställningen alltför starka drag av en gymnasieantologi. Med denna reviderade upplaga kunde läsaren gärna ha fått något nytt, oväntat och kanske också mer kvinnligt perspektiv.

Vi lär för övrigt få möjlighet att jämföra Owe och Finn vid årets kommande bokmessa i Göteborg, där de båda troligtvis kommer att närvara med var sitt reseprojekt.

Grundtanken i boken Om heligheten står sig dock väl; heligheten överlever såväl sekularisering som vetenskapspositivism. Människan söker nya former för att beskriva den och återinterpretiera äldre uttryckssätt som får ny laddning.

Owe Wikström beskriver hur inte bara de kyrkliga institutionerna har svårt att möta heligheten i nya språkdräkter och uttrycksformer. Även för det samhälle, som vant sig vid att se religionen som en innehållsligt avgränsad företeelse, är helighetens närvaro en grund till frustration och känsla av hot. Vid skrivandets stund fick jag ett exempel på just detta i den massmediala debatt vilken den senaste prästvigningen i Linköpings domkyrka väckte. Två av prästkandidaterna hade valt att uttrycka sin vigning och sin överlåtelse med hjälp av prostration. För detta fick biskopen ta emot kritik på den lokala tidningens ledarsida. Detta, menade man, var en sed som är ovärdig och främmande för vår egen tradition. Det slog mig, när jag läste tidningens indignerade ledartext, att man värnade en andlighet och religiositet som inte längre existerar. Det svenska lutherska enhetssamhället har sedan länge försvunnit. Ändå fortsätter, inte bara kyrkliga företrädare, utan kanske än mer samhällets olika

stöttepelare, att relatera till denna konforma andlighet som om den fortfarande existerade. Denna brist på perspektiv och ängslan för det nya, söker sin trygghet hos en helighet som inte längre finns annat än som isolerade öar i en svårfunnen arkipelag. Prästkandidaterna hade gjort precis det som Owe beskriver i sin bok. Man har återvänt till de gamla uttrycken för att finna en form och en bärande ram åt den upplevelse av helighet som tillvaron ger här och nu. Biskopens mod att tillåta detta gav ett förnyat utrymme åt heligheten. Vi kommer säkert att få se många sådana exempel i framtiden på en helighet med en envis vägran att försvinna, eller snarare: med en kraftfull förmåga att överleva.

Jakob Carlander